

PARANIN HIZLI YATIRIMA DÖNÜŞTÜRÜLDÜĞÜ İK- TİSADİ ORTAMLARDA YILLANMA ŞARTININ GEREKLİLİĞİ

Muhsin Demirel, Diyanet İşleri Başkanlığı

e-posta: muhsin.demirel@hotmail.com

ORCID ID: 0000000288638855

ATIF: Demirel, Muhsin, Paranın Hızlı Yatırıma Dönüştürüldüğü İk-Tisadi Ortamlarda Yıllanma Şartının Gerek-Liliği, Hikmet Yurdu, CİLT: 15, SAYI: 29, 2022/1, ss.44-60

Öz

Bir malda zekâtın vacip olması için bir takım şartlar gereklidir. Bu şartlardan biri de malın üzerinden kamerî bir yılın geçmesidir ki buna Türkçede yıllanma denmektedir. Bu şart belli bir süre zarfında ancak nemasını veren hayvanlar ve ticaret eşyası gibi mallarda gerekli, kendisi nema olan toprak mahsulleri ve meyveler gibi mallarda gerekli değildir. Yeni ele geçen paranın zekâtında bu şartın gerekli oluşu konusunda ihtilaf söz konusudur. Yıllanma şartının gerekli olduğuna dair âyet bulunmamakta, konu hadis rivayetleri ve sahabe görüşlerine dayanmaktadır. Konuyla ilgili aynı anlama gelen dört hadis rivayeti bulunmaktadır. Ancak bu hadislerin sıhhati sübut bulmadığından sahabe konu üzerinde icma etmemiş, konuyla ilgili sahabeden iki görüş nakledilmiştir. Sahabenin ekseriyeti yıllanma şartını gerekli görürken, bir kısmı da gerekli görmemiş, kişinin eline bir nisap miktarı mal geçince yıllanmasını beklemeden zekâtının verilmesi gerektiğini söylemiştir. Üçüncü bir görüşe göre ise kişi şayet yıl içinde kazandığı parasını harcamayıp yılsonunda zekâtını veriyorsa bunun bir mahzuru yoktur, ancak yılsonunu beklemeden parasını harcamak istiyorsa, parası da bir nisap miktarı veya daha fazla ise parasını harcamadan zekâtını vermesi gerekir.

Anahtar Kelimeler: Zekât, para, yıllanma, iktisadi ortamlar.

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 26 Ağustos / August 2021

Kabul Tarihi / Accepted: 20 Ocak / January 2022

Yayın Tarihi / Published: 31 Ocak / January 2022

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Ocak- Haziran/ January

Cilt / Volume: 15 **Sayı / Issue:** 29 **Sez. / Pub Date:** Ocak-Haziran, 2022/1 **Sayfa / Pages:** 44-60

İntihal / Plagiarism: Bu makale, intihal.net programıyla tarandıktan sonra, iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

The Necessity of One Year into The Acquisition Condition Where Money is Turned into Fast Investment

Abstract

Certain conditions are necessary for zakat to be required on a property. One of these conditions is that a lunar year passes over the property, which is called 'one year into the acquisition' in Turkish.

This conditions is only necessary for properties such as animals that yield their profits within a certain period of time and trade goods, it is not necessary for commodities such as soil crops and fruits that are itself profitable. There is a dispute about the necessity of this condition in the zakat of just acquired money. There is no verse stating that the condition of one year into the acquisition is necessary, the subject is based on hadith narrations and the opinions of Companions. There are four hadith narrations that have the same meaning on the subject. However, since the accuracy of these hadiths was not confirmed, the Companions did not agree on the issue, and two opinions were narrated from the Companions on the subject. While the majority of the Companions considered the condition of one year into the acquisition necessary, some of them did not consider it necessary, saying that zakat must be given without waiting one year into the acquisition, when a nisab amount of wealth is acquired. According to a third view, if a person does not spend the money he earns during the year and gives zakat at the end of the year, there is no harm in it, however, if he wants to spend his money without waiting for the end of the year, he has to give zakat without spending his money, if his money is at a nisab or more. Since the condition of one year into the acquisition is based on hadith narrations, in this article, the hadiths related to the subject will be criticised, the pros and cons of the Companions and the followers will be mentioned, the different approaches of contemporary scholars will be conveyed and the subject will be evaluated in the context of today's economic conditions.

Key words: Zakat, money, aged, economic environments.

GİRİŞ

Malın üzerinden kamerî bir yılın geçmesine Arapçada el-havl veya hevelanü'l-havl, Türkçede yıllanma denir. Yıllanma zekâtın şartlarından biri kabul edilmektedir. Bu şart yıl içinde malın artması ve nemalanması için gerekli kılınmıştır.¹ Çünkü zekât öncelikle ana sermayeden değil de, gelirinden verilir. Bir kısım mallardan gelir kazanmak ise belli bir zaman ister. Bu nedenle Şâri, belli bir zaman zarfında ancak nemasını veren malların zekâtı için bir yılı ölçü olarak belirlemiştir. Zira bir yıl dört mevsimi içermekte olup her türlü mal bu süre zarfında nemasının bir kısmını verir veya verebilir.²

¹ Ebu'l-Hüseyn Yahya b. Ebi'l-Hayr b. Salim el-İmrani el-Yemenî, *el-Beyan fi Mezhebi'l-İmam eş-Şâfi*, (Cidde: Dâru'l-Minhac ts), III, 338; Burhânuddin Ebû Hasan Ali b. Muhammed b. Ebî Bekir el-Merğînânî, *el-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l-Mübtedi*, (Beirut: ts.), I, 117.

² Merğînânî, *el-Hidâye*, I, 117.

İktisadi hayatı ve faaliyetleri, zekât ve yıllanma açısından Sanayi devrimi öncesi dönem ile Sanayi inkılabı sonrası dönem olmak üzere genel anlamda ikiye ayırmak mümkündür. Teknolojik imkânların mevcut olmadığı Sanayi devrimi öncesi dönemlerde ticari, zirai, sınai faaliyetler, ekonomik imkânlar ve para kazanma yolları kısıtlıydı; günlük, aylık veya yıllık olarak büyük miktarlarda para kazanılmıyor, para çok hızlı el değiştirmiyor ve yatırıma dönüştürülüyordu. İnsanlar ekseriyetle yıl içinde kazandıklarını biriktiriyor, yılsonunda zekâtını veriyordu. Bu nedenle o dönemde paranın zekâtında yıllanmanın şart oluşu, zekât mallarında daralmaya sebep olmuyor, bir kısım insanların zekât vermekten muaf olmasına veya bu konuda avantajlı bir konuma gelmesine yol açmıyor ve ihtiyaç sahibi insanların aleyhine bir durumu ortaya çıkarmıyordu. Bu gibi durumlar nadir idi.

Sanayi devrimi sonrası dönemde ise teknoloji insanoğluna her türlü imkânı sunmuştur. Buna bağlı olarak ticari, sınai ve tarımsal alanlardaki iktisadi faaliyetler, değişmiş, genişlemiş ve büyümüştür. Bir ailenin onlarca hatta yüzlerce dönüm araziye ekip hâsıl etmesi, yüzlerce büyükbaş hayvanı beslemesi mümkün hale geldiği gibi, yüzlerce hatta binlerce insanı istihdam edebilen devasa fabrikalar da kurulmuştur. Ticari faaliyetler ise adeta sınır tanımaz bir şekilde genişleyerek büyümüş, ticaret fiziki alanlarla birlikte sanal/dijital ortamlarda da yapılı hale gelmiştir. Buna paralel olarak dünyanın farklı bölgelerinde serveti milyonları, hatta onlarca, yüzlerce milyonu bulan birçok insan bulunmaktadır. Sayıları çok fazla olmamakla birlikte bir kısım insanlar ise aşırı ölçüde zenginleşmiş, servetleri trilyonlara ulaşmıştır. Yapılan bir araştırmaya göre dünyanın en zengin üç kişinin serveti 48 yoksul ülkenin ulusal gelirinden daha fazla olduğu anlaşılmıştır.³ Yardım kuruluşu Oxfam'ın 2018'de yayınladığı yıllık raporuna göre ise dünyanın en zengin 26 kişinin serveti, dünya nüfusunun en yoksul yüzde 50'sini oluşturan 3,8 milyar insanın toplam servetine eşit olduğu saptanmıştır.⁴

Aylık olarak büyük meblağlarda para kazananlar, tabii olarak paralarını ellerinde bekletmeden yatırıma dönüştürmektedirler. Dolayısıyla bu gibi durumlarda yıllanma durumu ortadan kalktığından bu gibi insanlar ya zekât vermekten muaf olurlar veya zekât verme konusunda avantajlı bir duruma geliyorlar. Çünkü paralarını zekâta tabi olmayan bir varlığa yatırdıklarında bu paranın zekâtını vermekten muaf olurlar, paralarını zekâta tabi olan bir mali varlığa yatırınca zekât verme konusunda avantajlı bir duruma gelirler. Zira parayı kazandıklarında zekâtını vermeleri gerekirken bir süre sonra zekâtını verirler. Bu itibarla günümüzün iktisadi şartlarında yıllanma genel anlamda kabul edildiği takdirde, zekât mallarında daralma, zekât verenler arasında eşitsizlik meydana geleceği gibi, yıllık olarak büyük meblağlarda servet kazananlar, zekât verme konusunda avantajlı bir duruma gelirler. Bu da zekâtın hikmetine, toplumun maslahatına ve dinî ahkâm konusunda Müslümanların eşit oluşu ilkesine aykırı bir durum arz etmektedir. Bu bakımdan yıllanma konusunun tekrar gözden geçirilmesine, genel görüşlerden farklı olan görüşlerin ortaya çıkarılmasına, konuyla ilgili hadislerin sıhhat derecesine ve yeniden yorumlanma-

³ Zeki Tan, *Kur'an'a Göre Toplumun Yapılandırmasında İlim ve Âlimin Rolü*, (İstanbul: ARK 2010), s. 136.

⁴ [https://www.msn.com/tr-tr/haber/gundem/en-zengin-26-kisinin-serveti-dunya-nufusunun-psininki-kadar/BBXimZ?ocid=ems.msn.01102019&fullscreen=true#image=1\(20.01.2019\)](https://www.msn.com/tr-tr/haber/gundem/en-zengin-26-kisinin-serveti-dunya-nufusunun-psininki-kadar/BBXimZ?ocid=ems.msn.01102019&fullscreen=true#image=1(20.01.2019)) Not: İnternetteki bilgiler sürekli güncellendiğinden bunun kaynağı bu nedenle gözüküyor.

sına ihtiyaç hâsıl olduğu, söylenebilir. Yıllanma şartı hadis rivayetlerine dayandığından bu makalemizde konuyla ilgili hadislerin kritiği yapılacak, sahabe ve tâbiînin lehte ve aleyhte olan görüşleri zikredilecek, çağdaş bilginlerin konuyla alakalı farklı yaklaşımları aktarılacak ve konu günümüzün iktisadi şartları bağlamında değerlendirilecektir.

Yıllanma konusunda mallar iki kısımdır. Birinci kısım ana sermaye denebilen hayvanlar, ticaret malı ve paralar. İkinci kısım gelir denebilen hububat, meyveler, bal, madenler ve benzeri mallardır. Birinci kısma giren mallar kendileri nema olmayıp nemalandırmak için bulundurulduğundan bunların zekâtının vacip olması için yıllanma şarttır. İkinci kısım mallar kendileri nema olduğundan bunların zekâtının vacip olması için yıllanma şartı aranmaz.⁵ Biz bu çalışmamızda yeni elde edilen paranın zekâtında yıllanmanın gerekli olup olmadığı konusunu irdelemeye çalışacağız.

Yıllanma şartı konusunda âyetler bulunmamakta, konu hadis rivayetleri ile sahabenin kavillerine dayandırılmaktadır. Bunun için fıkıh kaynakları yıllanmanın gerekliliği için delil olarak “*Üzerinden yıl geçmediği sürece malda zekât yoktur*”⁶ hadisi ile aynı anlamdaki hadisleri veya sahabenin kavillerini yahut görüşlerini zikretmektedirler.⁷ Yıllanma şartı üzerinde icma oluşup oluşmadığı konusunda ise klasik kaynaklarda farklı malumat verilmektedir. İbn Rüşd, Hz. İbn Abbas ile Hz. Muaviye dışındaki ashabın, tâbiînin ve ilk dönem İslâm hukukçularının para ile hayvanların zekâtında yıllanmanın gerekli olduğu konusunda ittifak ettiğini, bu konunun bu şekilde meşhur olduğunu söylerken⁸, İbn Kudâme paralar, hayvanlar ve ticaret mallarında yıllanmanın icma ile şart olduğunu, ancak yeni elde edilen mal anlamında olan el-malû'l-müstefad⁹ konusunda ihtilaf bulunduğunu söylemektedir.¹⁰ Muasır fıkıhçılardan Zuhaylî ise bu konuda icma oluştuğunu ifade etmektedir.¹¹ Zuhaylî'nin aksine Karadâvî yıllanma konusunda icma oluşmadığına inanmakta olup konuya farklı bir şekilde yaklaşmaktadır. Ona göre yıllanma konusunda selef ve halef ulemasının üzerinde icma ettiği husus, bir yıl içinde bir malın zekâtının bir sefer verilmesidir. Diğer bir ifadeyle bir malın zekâtı verildiği zaman bu malın üzerinden kamerî bir yıl geçmediği sürece ikinci sefer zekâtının verilmesi gerekmez. Yeni ele geçen mal ise farklı olup bunun zekâtında ihtilaf söz konusudur.¹²

⁵ Ebû Zekeriya Muhyuddin b. Şeref en-Nevevî, *el-Mecmu*, (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 2001), V, 234; Yusuf el-Karadâvî, *Fıkhu'z-Zekât*, (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1991), I, 161.

⁶ Dârekutnî, Ali b. Ömer, *Sünenü Dârekutnî*, (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1996), “Zekât”, 1.

⁷ İbn Rüşd, Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Rüşd el-Kurtubî, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1996), I, 277; Nevevî, *el-Mecmu*, V, 234; İbn Kudâme, Ebû Muhammed Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed el-Makdesî, *el-Muğni ala Muhtasari'l-Hirakî*, (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004), II, 392.

⁸ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, I, 277.

⁹ el-Mâlû'l-müstefâd: Kişinin dinen meşru olan herhangi bir vesileyle yeni elde edip mülk edindiği maldır. (Bkz. Sultan, b. Muhammed, b. Ali b. Sultan, *ez-Zekât, Tatbikün Muhasebiyyün Muasır*, (Riyad: Dâru'l-Merih 1985), s. 121.)

¹⁰ İbn Kudâme, *el-Muğni*, II, 392.

¹¹ Vehbe Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletühü*, (Dimaşk: Dâru'l-Fikr, 1989), II, 744.

¹² Karadâvî, *Fıkhu'z-Zekât*, I, 163.

1. Yıllanmayla İlgili Hadisler

Daha önce de ifade edildiği gibi, zekâta yıllanmanın şart olduğuna dair âyet bulunmamakta, konu hadis rivayetleri ve asara (sahâbe ve tâbiîn kavilleri) dayanmaktadır.¹³ Zekâta yıllanmanın gerekli olduğunu ifade eden hadislerin bir kısmı merfu, bir kısmı da mevkûf olarak varit olmaktadır. Ayrıca sahabe ve tâbiînden de konuyla ilgili görüşler söz konusudur. Sahabe ve tâbiînden gelen rivayetlerin çoğu yıllanmanın gerekli olduğunu ifade ederken, bir kısmı da gerekli olmadığını ifade etmektedir. Merfu olarak rivayet edilen hadisler, Hz. Ali, Hz. İbn Ömer, Hz. Enes ve Hz. Âişe'den olmak üzere dört ayrı sahabeden rivayet olunmuştur:¹⁴

Hz. Ali'nin rivayetine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu: “200 dirhem paran olup üzerinden yıl geçince bunda 5 dirhem zekât vardır. Altın paran 20 dinar olmadığı sürece üzerinde bir şey yoktur, 20 dinarın olup üzerinden yıl geçerse bunda yarım dinar zekât vardır ve üzerinden yıl geçmediği sürece malda zekât yoktur.”¹⁵

Zeylaî'ye göre Hz. Ali tarafından rivayet edilen bu hadis hasendir. Abdülmelik'e (323/935)¹⁶ göre ise zayıftır. Abdülmelik, “Ahkâm” adlı eserinde bu hadisin ravilerinden el-Hâris el-A'ver'in kezzab olduğunu, bu hadisin sika raviler tarafından ancak mevkûf olarak rivayet edildiğini söylemektedir.¹⁷

Hz. İbn Ömer'in rivayetine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu: “Üzerinden yıl geçmediği sürece malda zekât yoktur.”¹⁸ İkinci rivayet, “Üzerinden yıl geçmediği sürece müstefidin malında zekât yoktur.”¹⁹ şeklindedir.

Zeylaî bu hadisin senedi konusunda şunları söylemektedir: Bu hadis farklı yollardan merfu ve mevkûf olarak rivayet edilmiştir. Merfu rivayetlerin tamamı zayıftır. Mevkûf olan rivayetlerinden ikisi sahihtir.²⁰

Hz. Âişe'nin rivayetine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu: “Üzerinden yıl geçmediği sürece malda zekât yoktur.”²¹

Bu hadisin senedi ve ravileriyle ilgili şu değerlendirmeler yapılmaktadır: Bu hadisin ravilerinden Hârise b. Ebî'r-Ricâl zayıftır. Çokça yanılır, büyük hata yapar. Ahmed b.

¹³ Yemeni, *el-Beyan*, III, 154; Nevevî, *el-Mecmu*, V, 234.

¹⁴ Cemâlüddin Ebû Muhammed Abdullah b. Yunus ez-Zeylaî, *Nasbu'r-Râye Tahrîcî Ehâdîsi'l-Hidâye*, (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2002), II, 334.

¹⁵ Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, *Sünenü Ebî Dâvûd*, (Beyrut: Dâru'l-Cinân, 1988), “Zekât”, 5; Dârekutnî, “Zekât”, 1. Dârekutnî'nin tahrîcini yapan Şûrî'ye göre bu hadisin isnadı hasendir. Ancak hadis mevkuftur. Merfu olarak da rivayet edilmiştir.

¹⁶ Abdülmelik'in künyesi Ebû Nuaym'dir. Babasının ismi Muhammed'dir. Cürcân'da yaşadığından kendisine el-Cürcânî el-İsturâbâzî denilmiştir. Hem fakih hem de muhaddistir. Birçok eseri bulunmaktadır. Bunlardan biri ravilerle ilgili olan “ed-Duafâ” adlı eseridir. (Ebû Gays Muhammed Hayrüddin, b. Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Faris ez-Zeriklî, *el-A'îlâm*, Beyrut: Dâru'l-İlmi lil Melâyîn, 2002, IV, 162).

¹⁷ Zeylaî, *Nasbu'r-Râye*, II, 335.

¹⁸ Dârekutnî, “Zekât”, 1. Dârekutnî'nin tahrîcini yapan Şûrî'ye göre bu hadisin isnadı zayıftır ve hadis mevkuftur.

¹⁹ Dârekutnî, “Zekât”, 1. Dârekutnî'nin tahrîcini yapan Şûrî'ye göre bu hadis zayıftır.

²⁰ Zeylaî, *Nasbu'r-Râye*, II, 335, 336.

²¹ İbn Mâce, Ebu Abdillâh Muhammed b. Yezid, el-Kazvinî, *Sünen-ü İbn Mâce*, (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1996), “Zekât”, 6; Dârekutnî, “Zekât”, 1. Dârekutnî'nin tahrîcini yapan Şûrî'ye göre bu hadis zayıftır.

Hanbel ile Yahya b. Maîn (233/848) onu terk etmişlerdir.²² Nesâî onun metrûkü'l-hadis olduğunu söyler. Buhârî onun hakkında, bu kişi münkerü'l-hadistir, hiç kimse ona itibar etmemiştir, der. İbnü'l-Medenî (234/849) onun hakkında, arkadaşlarımız onu daima zayıf sayarlar, der. İbn Adıyy (366/976) onun hakkında, bu kişinin rivayet ettiği hadislerin çoğu münkerdir, der. Bu hadis mevkûf olarak da rivayet olunmuştur, ancak hiçbir rivayeti sahih değildir.²³

Hz. Enes'in rivayetine göre Hz. Peygamber şöyle dedi: “*Üzerinden yıl geçmediği sürece malda zekât yoktur.*”²⁴

Zeylaî bu hadisin senedi konusunda şunları ifade etmektedir: Bu hadis, ravilerinden Hasan b. Siyah'tan dolayı zayıftır. Bu kişi çokça hata yaptığından dolayı hadisleri delil olarak kabul edilmemektedir.²⁵

Zikrettiğimiz hadis rivayetleri ile Sanayi devrimi öncesi dönemin iktisadi şartlarından dolayı cumhur, ticaret malı, paralar ve hayvanların zekâtında yıllanmanın şart olduğunu söylemektedir. Cumhura göre bu malların üzerinden kamerî bir yıl geçmediği sürece zekâtı vacip olmaz. Fakat bir hadisin hüccet olabilmesi için sahih veya hasen olması gerekir. Hadis sahih veya hasen olmadığı takdirde hüccet olmaz.²⁶ Yukarıda da zikredildiği gibi Hz. Ali'nin rivayet ettiği hadis, Zeylaî tarafından hasen sayılırken, Abdülhak tarafından zayıf sayılmıştır.²⁷... Konuyla ilgili diğer hadislerin tamamı muhaddisler tarafından zayıf kabul edilmektedir. Bu nedenle yıllanmayla ilgili birçok muhaddis hatta bir muhaddis tarafından dahi sahih olduğu kabul edilen bir veya birden fazla hadis rivayeti bulunmamaktadır. Bu bakımdan bu hadisler yıllanmanın şart oluşu konusunda kati delil niteliğinde olmayıp tartışmaya açıktır. Karadâvî de yaptığı araştırma neticesinde yıllanmayla ilgili merfu ve sahih hadis rivayeti bulunmadığı kanaatine vardığını ifade etmektedir.²⁸

Şâfiî fukahâsından Şîrâzî (476/1084) de yıllanmayla ilgili hadislerin zayıf olduğuna inanmış olmalıdır ki, “el-Muhezzeb” adlı eserinde yıllanmanın şart oluşunu, Hz. Ebû Bekir, Hz. Osman ve Hz. Ali'nin sözlerine dayandırmaktadır.²⁹ Nevevî (676/1277) de “el-Muhezzeb” üzerine şerh olarak yazdığı “el-Mecmu” adlı eserinde Şîrâzî'nin bu konuyla ilgili metnini şöyle açıklamaktadır: Hz. Ebû Bekir, Hz. Osman ve Hz. Ali'den yıllanmayla ilgili nakledilen sahâbî kavilleri sahihtir. Ayrıca Hz. Ali ile Hz. Âişe, Resûlullah (s.a.v.)'tan, “*Üzerinden yıl geçmediği sürece malda zekât yoktur.*”³⁰ anlamında bir hadis rivayet etmişlerdir. Ancak bu hadis zayıf olduğundan Şîrâzî bunu delil olarak zik-

²² Zeylaî, *Nasbu'r-Râye*, II, 336.

²³ Ebû Ubeyd, Kasım b. Sellam, *Kitâbü'l-Emvâl*, (Riyad: Dâru'l-Fâdile, 2007), II, 67, (Bu bilgiler el-Emvâl'in muhakiki Ebû Enes, Seyyid b. Receb'e aittir.)

²⁴ Dârekutnî, “Zekât”, 1. Dârekutnî'nin tahricini yapan Şûrî'ye göre bu hadis zayıftır.

²⁵ Zeylaî, *Nasbu'r-Râye*, II, s. 336.

²⁶ Nuruddin Itr, *Menhecü'n-Nakdi fi Ulûmi'l-Hadis*, (Dimaşk: Dâru'l-Fikr, 1992), s. 244; Muhammed Hatib Accac, *Usûlü'l-Hadis, Ulûmuhü ve Mustalahâtuhü*, (Dimaşk: Dâru'l-Fikr, 1989), s. 333.

²⁷ Zeylaî, *Nasbu'r-Râye*, II, 335.

²⁸ Karadâvî, *Fıkhuz-Zekât*, I, 497.

²⁹ Nevevî, *el-Mecmu*, V, 233.

³⁰ İbn Mâce, “Zekât”, 6; Dârekutnî, “Zekât”, 1.

retmemiş, yıllanmanın şart oluşunu sahâbenin görüşlerine dayandırmıştır. Beyhakî de konuyla ilgili, “Zekâtta yıllanmanın şart oluşu (sahih hadis rivayetlerine değil, aksine) sahîh âsâr’a³¹ dayanmaktadır” der.³² İbn Rüşd de, “yıllanmayla ilgili sahîh hadis rivayeti bulunmadığından sahâbeden Hz. İbn Abbâs ile Muaviye’nin yıllanma konusunda ashâba muhalefet ettiğini” söylemektedir.³³

2. Sahâbe ve Tâbiînin Yıllanma Konusundaki Görüşleri

Yeni ele geçen malın zekâtında yıllanmanın şart oluşu ihtilafli olup, bu ihtilaf sahâbe dönemine kadar uzanmaktadır. Sahâbenin bir kısmı yıllanma şartını ararken, bazıları aramamaktadır.

A. Yıllanma Şartını Arayan Sahâbe

Sahâbenin ekseriyeti yeni ele geçen paranın zekâtında yıllanma şartını arıyor. Bu sahâbelere göre yeni ele geçen para ile daha önce zekâtı verilen paranın hükmü aynıdır. Kişi parasının zekâtını verince üzerinden bir yıl geçmediği sürece ikinci sefer zekâtının verilmesi gerekmediği gibi, yeni eline geçen parasının üzerinden bir yıl geçmediği sürece de zekâtının verilmesi vacip olmaz. Bu sahâbenin arasında Hz. Ebû Bekir, Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. Âişe ve Hz. İbn Ömer vardır.³⁴ Konuyla ilgili şu rivayetler zikredilmektedir: Kasım b. Muhammed’in rivayetine göre bir malın üzerinden bir yıl geçmediği sürece Hz. Ebû Bekir bu maldan zekât almıyordu.³⁵ Hz. Âişe’nin şöyle dediği rivayet ediliyor: “Üzerinden yıl geçmediği sürece maldan zekât alınmaz.”³⁶ Hz. Ali şöyle dedi: “Kim bir malı elde ederse üzerinden yıl geçmediği sürece zekâtını vermez.”³⁷ İbn Ömer şöyle dedi: “Bir kimse bir malı elde ederse üzerinden yıl geçmediği sürece zekâtı yoktur.”³⁸

B. Yıllanma Şartını Aramayan Sahâbe

Sahâbenin bir kısmı yeni ele geçen paranın zekâtında yıllanma şartını gerekli görmemektedir. Bunlara göre insanın eline nisap miktarı veya daha fazla bir para geçince üzerinden yılın geçmesini beklemeden zekâtını vermesi gerekir. Bu sahâbenin arasında Hz. İbn Abbâs, Hz. İbn Mes’ud ve Muâviye vardır. Tâbiînden de Ömer b. Abdülaziz, Hasan-ı Basrî ve İbn Şihâb ez-Zuhrî³⁹ bu görüştedirler. İbn Ebî Şeybe’nin rivayetine göre Hz. İbn Abbâs şöyle demiştir: “Eline bir mal geçen kişi elde ettiği gün bu malın zekâtını

³¹ Âsâr kelimesi eser’in çoğulu olup burada sahâbe veya tâbiînden gelen rivayetler anlamında kullanılmıştır. Beyhakî, bu sözüyle konu hakkında sahîh hadis yoktur, demek istiyor. Muhaddisler hem merfu hem de mevkuf hadis için “eser” ve “haber” kavramlarını kullanırken, Horasan fukahâsi “eser” kavramını mevkuf hadis için kullanmaktadır. (Accac, *Usûlu’l-Hadis*, s. 380.)

³² Nevevî, *el-Mecmu*, V, 234.

³³ İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-Müctehid*, I, 277.

³⁴ Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Said b. Hazm (456/1064), *el-Muhallâ, bi’l-Âsâr*, (Beyrut: Dâru’l-Fikr, ts.), IV, 197; Nevevî, *el-Mecmu*, V, 234.

³⁵ Mâlik, Mâlik b. Enes, *el-Muvatta*, (Beyrut: Dâru İhyâi’l-Ulûm, 1994), “Zekât”, 2.

³⁶ Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed b. İbrahim, İbn Ebî Şeybe, *el-Kitabu’l-Musannef fi’l-Ehadisi ve’l-Asar*, (Riyad: Mektebetü’r-Rüşd, 2009), “Zekât”, 50, (III, 158)

³⁷ Dârekutnî, “Zekât”, 1.

³⁸ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, “Zekât”, 50, (IV, 257.)

³⁹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, IV, 196.

verir.”⁴⁰ İbn Abbâs’ın “yeni ele geçen paranın” zekâtında yıllanma şartını gerekli görmediğini İbn Hazm da sahih bir senetle rivayet etmektedir.⁴¹

Hiz. İbn Mes’ud, paranın zekâtında yıllanma şartını gerekli görmediğinden insanlara yıllık maaşlarını verirken peşinen zekâtını alıyordu. Hubeyre bu konuda şunları söyler: “İbn Mes’ud yıllık maaşımızı verirken peşinen zekâtını alıyordu.”⁴² Yeni ele geçen paradan yılın geçmesini beklemeden peşinen zekâtını alan sahâbeden biri de Muâviye’dir. İmam Mâlik’in rivayet ettiği bir hadise göre Muâviye, Müslümanlara yıllık maaşlarını verirken zekâtını peşinen alıyordu. İbn Şihâb bu konuda şu hadisi rivayet etmektedir: “Yıllık maaşlardan ilk zekât alan kişi Muâviye idi.”⁴³ Muâviye’den önce Hiz. İbn Mes’ud maaşlardan peşinen zekât aldığından Karadâvî bu hadisi, “Muâviye maaşlardan peşinen zekât alan ilk halifedir.”⁴⁴ şeklinde tevîl etmektedir.

Mâverdî, Hiz. İbn Abbâs ile Hiz. İbn Mes’ud’un görüşleriyle ilgili şu detayı da zikretmektedir: İbn Abbâs, “hibe, miras veya maaş olarak ele geçen her türlü paranın zekâtında, İbn Mes’ud ise sadece maaş olarak ele geçen paranın zekâtında yıllanma şartını gerekli görmüyor.”⁴⁵

Muâviye’den sonra maaşlardan peşinen zekât alan râşit ve âdil halifelerden biri de Ömer b. Abdülaziz’dir. Cafer b. Berkan konuyla ilgili şunları nakletmektedir: “Ömer b. Abdülaziz bir kişiye maaşını verince zekâtını alırdı.”⁴⁶ “Halife Ömer b. Abdülaziz, insanlara maaşlarını veya devlet tarafından ödenen diğer ödeneklerini ödeyince peşinen zekâtını alıyordu.”⁴⁷ Ahmed b. Hanbel’den rivayet edilen, “Kişi, böyle bir malı elde ettiği gün zekâtını verir.”⁴⁸ hadisinde de yıllanmanın gerekli olmadığı ifade edilmektedir. Ahmed b. Hanbel’den nakledilen bir rivayete göre o da yıllanma şartını gerekli görmemiş ve “Müslüman herhangi bir mülkünden nisap miktarı kadar gelir elde ederse yıllanmasını beklemeden zekâtını verecektir” demiştir.⁴⁹

3. Konuya Farklı Bir Yaklaşım

Yeni ele geçen paranın zekâtıyla ilgili yukarıda zikrettiğimiz görüşlerden farklı üçüncü bir görüş daha söz konusudur. Bu görüşe göre kişinin eline bir para geçtiği zaman şayet yılsonunu beklemeden parasını harcıyorsa hemen zekâtını vermesi gerekir, harcamıyorsa kendi zekâtını vereceği tarihte diğer malıyla birlikte zekâtını verir. Zuhrî (124/742), Evzâî (157/774) ve Mekhûl (112/730) bu kanaati taşımaktadırlar. Konuyla

⁴⁰ Ebû Ubeyd, *el-Emvâl*, II, 68; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, “Zekât”, 51. (IV, 258.)

⁴¹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, IV, 195.

⁴² Nuruddîn Ali b. Ebî Bekir el-Heysemî, *Mecmaü’z-Zevâid ve Menbaü’l-Fevâid*, ...Dâru’l-Kitâbi’l-Arabî, b.y., ts. “Zekât”, III, 68. Heysemî bu hadisin isnadıyla ilgili şunları söyler: Bu hadisi Taberî rivayet ediyor. Ravilerinden Hubeyre sika, diğer ravileri sahih hadis ravilerinin şartlarını taşıyor. (Heysemî, *Mecmaü’z-Zevâid*, “Zekât”, III, 68.)

⁴³ Mâlik, *Muvatta*, “Zekât”, 2.

⁴⁴ Karadâvî, *Fıkhu’z-Zekât*, I, 502.

⁴⁵ Ebû Hasan Ali b. Muhammed b. Habib el-Mâverdî, *el-Hâvi’l-Kebîr, fî Fıkhi’l-Mezhebi’l-İmami’s-Sâfii, Şerhu Muh-teseri’l-Muzeni*, (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1994), III, 88.

⁴⁶ Ebû Bekir Abdurrazzâk b. Hammâm es-San’ânî, *el-Musannef*, (Beyrut: 1972), “Zekât”, 29.

⁴⁷ San’ânî, *el-Musannef*, “Zekât”, 27.

⁴⁸ İbn Kudâme, *el-Muğni*, II, 393.

⁴⁹ Yavuz, Yunus Vehbi Yavuz, *İslâm’da Zekât Müessesesi*, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1983), s. 195.

ilgili Zührî, “Bir kişinin eline bir mal geçtiği zaman şayet zekâtını vereceği ay gelmeden bu malını harcamak istiyorsa, önce zekâtını versin, sonra harcasın, şayet zekâtını verecek aya kadar bu malını harcamıyorsa diğer maliyle birlikte zekâtını versin.”⁵⁰, Evzâî, “Bir kişi evini veya kölesini sattığı zaman parasını aldığı gün yıllanmasını beklemeden zekâtını verir. Ancak zekâtını vereceği belli bir ayı varsa bu paranın zekâtını tehir edip diğer maliyle birlikte zekâtını verebilir.”⁵¹, Mekhûl, “Bir kişinin zekâtını vereceği belli bir ayı olduğu takdirde, şayet bu ayın içinde eline bir mal geçer ve bu malını ihtiyaçları için harcarsa harcadığı malın zekâtını vermesi gerekmez, ancak ele geçen bu mal zekâtını vereceği aya denk gelirse zekâtını verir. Şayet kişinin zekâtını vereceği belli bir ayı yoksa bir mal eline geçtiği gün zekâtını versin.” demektedirler.⁵²

4. Çağdaş Hukukçuların Konuya Yaklaşımı

Daha önce de ifade edildiği gibi, Sanayi devrimi öncesi dönemler ile Sanayi inkılabı sonrası dönemlerdeki iktisadi şartlar birbirinden oldukça farklıdır. Bundan olmalıdır ki muasır İslâm hukukçularından birçok kişi günümüzün iktisadi şartlarında yıllanmanın gerekli olmadığına inanmaktadır. Uluslararası çapta tanınan büyük İslâm hukukçularından biri olan Yusuf Karadâvî, ülkemizin hukukçularından Mustafa Yıldırım, Abdülkadir Şener, Hamza Aktan ve Mehmet Erdoğan da yeni ele geçen paranın zekâtında yıllanmanın şart olmadığını düşünmektedirler. Bunların konuyla ilgili görüşlerini kısaca aktarmaya çalışacağız.

Karadâvî konuyla ilgili şunları söylemektedir: “Memur ve işçilerin maaşı, doktor, mühendis, avukat, serbest meslek sahibi kimselerin kazancı, arabalar, gemiler, matbaa, otel ve benzeri mallardan kazanılan paranın zekâtında zikredeceğimiz nedenlerden dolayı yıllanma şartını aramıyoruz:

1. Her türlü malda yıllanmanın şart olduğuna dair, ümmet için delil olup mutlak nasları takyit edebilen sahih veya hasen derecesinde hadis yoktur.

2. Sahâbe ve tâbiîn “yeni ele geçen paranın” zekâtında yıllanmanın şart oluşu konusunda icma etmemişlerdir.

3. “Yeni ele geçen paranın” zekâtında yıllanma şartını aramayanların görüşü, nasların umumuna ve mutlak oluşuna daha muvafiktir.

4. Sahih kıyas, yeni ele geçen paranın zekâtında yıllanmanın şart olmadığını teyit eder niteliktedir. Çünkü insanın eline geçen parayı, ekin veya meyvelere kıyas yapmak mümkündür. “Ey iman edenler, kazandığının helalinden ve yerden sizin için çıkarttığımızdan infak ediniz...”⁵³ âyetinde de kişinin helal kazancı ile toprak mahsulü birlikte zikredilmiştir.⁵⁴ Bundan helal kazanç ile toprak mahsulünün aynı hükme tâbi olabileceği gibi bir mana akla gelmektedir.

⁵⁰ İbn Ebî Şeybe, *el-Kitâbü'l-Musannef*, “Zekât”, 50.

⁵¹ İbn Kudâme, *el-Muğni*, II, 393.

⁵² İbn Ebî Şeybe, *el-Kitâbü'l-Musannef*, “Zekât”, 50.

⁵³ Bakara, 2/267.

⁵⁴ Karadâvî, *Fıkhu'z-Zekât*, I, 505-507.

İsimlerini zikrettiğimiz hukukçulardan Hamza Aktan da paranın zekâtında yıllanmanın gerekli olmadığına inanmakta olup büyük miktarlarda para kazanan sanayicilerin zekâtıyla ilgili şunları söylemektedir: “Sanayicinin bir varlığı olacak, üzerinden bir sene geçecek, ondan sonra zekâtını ödeyecek gibi kıstasların hiçbir değeri ve önemi yoktur. Çünkü sanayiciler hiçbir zaman nakit tutmazlar, bilançoları hep denk çıkar, para sıfırdır adeta. Ama mütemadiyen trilyonluk bir servet dönmekte, üretimler yapılmaktadır.”⁵⁵

Yukarıda ismini zikrettiğimiz İslâm hukukçularından Mehmet Erdoğan da günümüzün iktisadi şartlarına bağlı olarak bazı hükümlerin değişmesinin gerekliliğine şöyle dikkat çekmektedir: Tarım toplumunda vücut bulmuş olan hükümler, sanayi toplumu için çok fazla bir anlam ifade etmiyor. Tarım toplumunun şartlarıyla sanayi toplumunun şartları çok farklı.⁵⁶

İsmi zikrettiğimiz İslâm hukukçularından Mustafa Yıldırım da zekâtın hikmetini dikkate alarak ve Enam Suresi’nin 141. âyetine dayanarak zekâta yıllanma ve nisabın gerekli olmadığını düşünmekte ve konuyla alakalı görüşünü şöyle izah etmeye çalışmaktadır: Kişinin sahip olduğu bir şeyi sırf Allah rızası için başkasına verebilme duygusunun oluşması, ibadetlerdeki hikmetlerin en önemlilerindedir. Tabana yayılmış bir “verme” anlayışı bu hikmetin gerçekleşmesine katkı sağlayacaktır. Bu sebeple, kişi ne kazanırsa nisabı ve yıllanmasını beklemeden zekâtını vermesinin bir zorunluluk olduğunu söylüyor, “Ürün elinize geçtiği gün hakkını verin...”⁵⁷ âyetinden bu anlamın da çıkabileceğini zannediyorum. Yıldırım, Abdülkadir Şener’den de şunları nakleder: “Kişi aylık gelirini harcar ve elinde bir miktar fazlalık kalırsa, gelen aydaki maaşını aldıktan sonra önceki aydan kalan miktarın zekâtını, nisabın dolmasını ve yıllanmasını beklemeden hemen vermeli-dir.”⁵⁸

Hem yüksek Lisans tezini hem de Doktorasını zekât konusundan yapan Emrullah Dumlu da her türlü parada hassaten sermayeden gelen gelirden yıllanmanın gerekli olmadığını şöyle açıklamaktadır: “Sanayi sektöründen elde edilen ürün, zaten bir gelişme, artma sonucu elde edildiğinden ayrıca üzerinden bir yıl geçmesine gerek yoktur. Özel okul, özel hastane, otel, tiyatro, sinema, kara, hava ve deniz taşımacılığı gibi sadece gelirin zekâta konu olduğu hizmet sektörlerinde de yıllanma şartı aranmaz.”⁵⁹

Netice itibariyle “yeni ele geçen paranın” zekâtında yıllanmanın şart oluşu, sahâbenin çoğunluğu tarafından kabul edilmiş, ancak Hz. İbn Abbâs, İbn Mes’ud ve Muâviye buna muhalefet ettiklerinden⁶⁰ konu üzerinde icma oluşmamıştır. Bu nedenle

⁵⁵ Hamza Aktan, Ahmet Tabakoğlu’nun, “Nisâb, Para ve Gelir Dağılımı” adlı tebliğine ait müzakeresi, *Zekât Nisâbı ve Fitre Miktarının Çağdaş Parasal Değeri*, -Sempozyum tebliğ ve müzakereleri-, (Bursa: Kurav Yayınları, 2007), s. 52.

⁵⁶ Mehmet Erdoğan, Ahmet Tabakoğlu’nun, Nisab, Para ve Gelir Dağılımı, adlı tebliğine ait müzakeresi, *Zekât Nisabı ve Fitre Miktarının Çağdaş Parasal Değeri*, s. 51. Osman Güman, “Zekât Nisabına Dair Çağdaş Yaklaşımlar”, *Uluslararası İslâm Ekonomisi ve Finansı Araştırmaları Dergisi*, (Kasım, 2018, Cilt: 4, Sayı: 3), s. 69.....

⁵⁷ En’am, 6/141.

⁵⁸ Mustafa Yıldırım, Mehmet Erdoğan’ın, Zekât Nisabının Amacı Dikkate Alınarak Günümüz Hayat Standartlarına Göre Yeniden Belirlenmesi, adlı tebliğine ait müzakeresi, *Zekât Nisabı ve Fitre Miktarının Çağdaş Parasal Değeri*, s. 160-161.

⁵⁹ Emrullah Dumlu, *Ticaret Mallarının Zekâtı*, (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2012), s. 215.

⁶⁰ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, I, 277.

cumhurun görüşünden farklı kanaat beyan etmek caizdir. Zira sahâbe ihtilaf ettiği zaman onlardan bir kısmının görüşünü almak diğerlerinin görüşünü almaktan öncelikli değildir, bu durumda konu diğer nasslara ve İslâm'ın genel kaidelerine irca edilir.”⁶¹

Günümüzün iktisadi şartları bağlamında konuya bakacak olursak şunlar söylenebilir: Dinî ahkâm, Müslümanların dünyevî veya uhrevî maslahatı için vaz edilmiş olup⁶² mualleldir. İletin değişmesine bağlı olarak değişebilir. İslâm hukukçularından birçok kişi bu konuya dikkat çekmektedir. Konuyla alakalı İbn Kayyim (751/1350), “İslâm'ın tüm ahkâmı muallel olup birtakım sebep ve illetlere binaen vaz edilmiştir.”⁶³ derken, Şâtübî (790/1388), “Şeriatın ahkâmı, insanların dünyevî ve uhrevî maslahatı için vaz edilmiştir. Mu'tezile, ahkâmın insanların maslahatıyla muallel olduğu konusunda ittifak etmiş, müteahhir ulemanın ekseriyeti de bu görüşü benimsemiştir”,⁶⁴ demektedir. Uludağ daha detaylı bir ifadeyle konuyu şöyle açıklamaktadır: “Muamelat ile ilgili ahkâm birtakım sebep ve illetlere bağlı olup, mualleldir, bunların va'zında belli maksatlar ve hikmetler gözetilmiştir, bu maksat ve maslahatların değişmesiyle bu çeşit hükümlerin uygulama alanları ve biçimleri de değişebilir.”⁶⁵

Toplumun maslahatı açısından konuya bakılırsa şunları ifade etmek mümkündür: Toplumun maslahatı, huzuru ve refahı, dinin hedefleri arasında yer almaktadır. Çünkü şeriat topluma menfati celpetmek veya ondan zarar ve fesadı def etmek için vaz edilmiştir.⁶⁶ Bu nedenle sahâbe döneminden itibaren maslahata binaen birçok konuda meselenin asli hükmünden farklı fetva verilmiş; mubah olan bazı hususlar men edilirken, caiz olmayan bazı meselelere ruhsat verilmiştir. Konunun biraz daha vuzuha kavuşması için konuyla ilgili birkaç örnek zikretmemiz icap eder, şöyle ki;

1. “...iffetli olan mü'mine kadınlarla sizden önce kendilerine kitap verilenlerin iffetli kadınlarıyla evlenmek size helal kılındı...”⁶⁷ âyeti ile ehl-i kitap olan gayrimüslim kadınlarla evlenmeye izin verilmiştir. Ancak Hz. Ömer'in hilafeti döneminde bir ara Müslüman erkekler ehl-i kitap olan kadınlara/kızlara rağbet ederek onlarla evlenmeye başlamış ve bu husus Müslüman kızların evde kalmasına yol açmıştır. Bu durumu gören Halife Hz. Ömer, maslahata binaen ehl-i kitap kadınlarıyla evlenmeyi yasaklamış ve konuyla ilgili Medâin Valisi Huzeyfe'ye şu manada bir mektup yazmıştır: “Ehl-i kitap olan kadınlarla evlilik devam ederse Müslüman kadınlar kocasız kalır ve bu, onlar için felaket olur.”⁶⁸

2. Hz. Ömer'in hilafeti döneminde Şam ve Irak fethedilince gaziler arazinin beşte dördünün kendilerine dağıtılmasını istemiş, bu isteği ileri sürerken ganimet âyetine⁶⁹ ve

⁶¹ Karadâvî, *Fıkhu'z-Zekât*, I, 498.

⁶² Zuhaylî, *Usûlü'l-Fıkhi'l-İslâmî*, (Beirut: Dâru'l-Fikri'l-Muasır, 1986), II, 1017.

⁶³ İbn Kayyim, Şemsuddin Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekir el-Cevzi, *A'lâmü'l-Muvakkîn an Rabbi'l-Âlemîn*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beirut, 1997, I, 153.

⁶⁴ Ebû İshak İbrahim b. Mûsâ eş-Şâtübî, *el-Muvâfakât fi Usûli's-Şeria*, (Beirut: Dâru'l-Ma'rife, 1997), II, 322.

⁶⁵ Süleyman Uludağ, *İslâm'da Emir ve Yasakların Hikmeti*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı 2006), s. 25.

⁶⁶ Zuhaylî, *Usûlü'l-Fıkhi'l-İslâmî*, II, 1017.

⁶⁷ Mâide, 5/5.

⁶⁸ Hayrettin Karaman, *İslâm Hukuk Tarihi*, (İstanbul: İz Yayıncılık, 1999), s. 108.

⁶⁹ “Biliniz ki ganimet olarak aldığımız herhangi bir şeyin beşte biri Allah'a, Elçiye, onun yakınlarına...” (Enfâl, 8/41.)

Hız. Peygamber'in Hayber'deki tatbikatına dayanmışlardı. Halife Hız. Ömer ise bu topraklar dağıtıldığı takdirde daha sonra gelen nesillere bir şey kalmayacağını, o zaman da toprakların korunamayacağını ileri sürüyor, taksim yerine arazinin eski sahiplerinde kalmasını, alınacak haraçtan ammenin istifade etmesini istiyordu. Konu uzun uzadıya istişare edilerek tartışılmış ve nihayet halifenin görüşü doğrultusunda karara bağlanmıştır.⁷⁰

3. Hız. Ömer tarihe "Senetü'r-Rimâde" (kül yılı)⁷¹ olarak geçen kıtlık yılında Müslümanlardan zekât toplamamış, bu yılda hırsızlık yapanlara had (el kesme cezası) uygulamamış ve şöyle demiştir: "Kıtlık yılında el kesme cezası uygulanmaz."⁷²

4. Önceki dönemlerde imamlık vazifesi ile Kur'ân okutmak ve ilim öğretmek karşılığında ücret almanın haram olduğu yönünde görüşler zikredilmişti. Daha sonraki dönemlerde insanlar ücretsiz bu vazifeleri yapmayı bu gibi dinî işler âtil kalmaya başlayınca bu vazifelere karşılık ücret almanın caiz olduğu yönünde ruhsat verildi.⁷³

Netice itibariyle maslahat dinen muteberdir. "...*Sen onu/gemiyi, içindekilerini boğmak için mi deldin?...*"⁷⁴, "*Bir cana karşılık olmaksızın suçsuz birini mi öldürdün?...*"⁷⁵ âyetleri de dinen meşru olmayan fiillerin maslahata binaen caiz olabileceğine delildir. İmam Mâlik de nasslara dayanmasa bile maslahatı muteber saymaktadır.⁷⁶ Dolayısıyla özellikle varlıklı insanların paralarını ellerinde bekletmeden yatırıma dönüştürdükleri günümüzün iktisadî şartlarında yıllanma şartının aranmaması maslahatın icabıdır, denebilir.

SONUÇ

Paranın zekâtında yıllanmanın gerekli olduğu hususunda âyetler bulunmadığından konu hadis rivayetleri ile sahabenin görüşlerine dayandırılmaktadır. Konuyla ilgili dört ayrı sahabeden birer hadis rivayet edilmiştir. Bu rivayetlerden üçü zayıf, bir tanesi de sadece Zeylâî tarafından hasen kabul edilmiş, ancak hasen oluşu üzerinde ittifak sağlanmadığı gibi, Zeylâî dışında başka bir muhaddis tarafından hasen olduğu kabul edilmemiş ve Zeylâî bu konuda yalnız kalmıştır. Konuyla ilgili sahih hadis rivayeti ise bulunmamaktadır. Bu nedenle sahabe döneminde konu üzerinde icma oluşmamış, Hız. Ebû Bekir, Hız. Ömer, Hız. Ali, Hız. İbn Ömer ve Hız. Âişe'nin de içinde bulunduğu ashabın ekseriyeti tarafından paranın zekâtında yıllanma şartı gerekli görülmüş ise de, sahabenin önde gelenlerinden Hız. İbn Abbas, Hız. İbn Mes'ud ve Hız. Muaviye yıllanma şartını gerekli görmemişlerdir. Keza tâbiîn ulemasından da yıllanma şartını gerekli görmeyenler bulunmak-

⁷⁰ Karaman, *İslâm Hukuk Tarihi*, s. 109.

⁷¹ Hız. Ömer'in hilafeti döneminde bir ara bir buçuk yıl Medine ve etrafından yağmur yağmadığından toprağın yüzeyi kül rengi gibi beyazımsı bir renk almış, bu nedenle bu yıla "kül yılı" anlamına gelen "Senetü'r-Rimâde" denilmiştir. (İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 168.)

⁷² Ebû Ubeyd, *el-Emvâl*, II, 235.

⁷³ Muhammed Abdülhay, el-Kettanî, *Hız. Peygamber'in Yönetimi/et-Terâti bu'l-İdârî*, (trc. Ahmet Özel), (İstanbul: İz Yayıncılık 2012), II, 579; Mustafa, ez-Zerkâ, *el-Medhalü'l-Fıkhiyyü'l-Âmm*, (Dımaşk: Dâru'l-Kalem, 1998), II, 948.

⁷⁴ Kehf, 18/71.

⁷⁵ Kehf, 18/74.

⁷⁶ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, I, 277.

tadır. Tâbiinden olup âdil halifelerden biri olan Ömer b. Abdülaziz de paranın zekâtında yıllanma şartını gerekli görmemiştir.

Sanayi devrimi öncesinde iktisadi hayat sınırlı olup bir insanın haftalık veya aylık olarak büyük miktarda para kazanma imkânı yoktu. Para hızlı el değiştirmiyor ve yatırıma dönüşmüyordu. İnsanlar ekseriyetle yıl içinde kazandıklarını biriktirip yılsonunda zekâtını veriyordu. Dolayısıyla o dönemlerde yıllanma şartının gerekli oluşu, zekâta tabi mallarda daralmaya sebebiyet vermiyor, zekât sınıfları aleyhine bir durum da söz konusu olmuyordu.

Sanayi devrimi sonrasında teknolojik imkânların gelişmesine paralel olarak iktisadi hayat değişmiş ve gelişmiştir. Bir insanın aylık hatta günlük büyük meblağlarda servet kazanma imkânı doğduğu gibi, ticari faaliyetler oldukça hızlanmış; ticaret sadece fiziki ortamlarla sınırlı kalmamış, aksine internet ortamında sanal âlemde de yapılır hale gelmiştir. Buna bağlı olarak aylık olarak büyük miktarlarda para kazananlar, paralarını ellerinde tutmayıp yatırıma dönüştürmektedirler. Bu gibi insanlar tabii olarak kısmen zekâttan muaf olur veya zekât verme konusunda avantajlı bir duruma gelirler.

Dinî ahkâm birtakım illetlere binaen vaaz edilip mualleledir. İletin değişmesine bağlı olarak bir kısmı değişkenlik gösterebilmektedir. Öte taraftan maslahat dinen muteber olup Hz. Ömer'in hilafetinden itibaren maslahata binaen meselenin aslı hükmünden farklı fetvalar verilmiş ve uygulanmıştır.

Anlatılan hususlardan dolayı, Yusuf Karadâvî, Hamza Aktan, Mehmet Erdoğan, Mustafa Yıldırım ve Emrullah Dumlu gibi birçok muasır İslâm bilgini paranın zekâtında yıllanmanın gerekli olmadığını düşünmekte ve bu kanaati taşımaktadır.

Yıllanma şartının gerekli oluşu konusunda klasik döneme ait üç farklı görüş söz konusudur. Bir görüşe göre yıllanma gerekli, bir görüşe göre gerekli değildir. Diğer bir görüşe göre ise şayet kişi yılsonunu beklemeden parasını harcıyorsa yıllanmasını beklemeden zekâtını vermesi gerekir, şayet parasını harcamıyorsa aylık olarak veya peşinen/parayı kazandığında zekâtını vermesi gerekmez. Bekletip yılsonunda diğer parasıyla birlikte zekâtını verebilir.

Netice itibariyle konuyla alakalı şunlar söylenebilir: Yıl içinde az veya çok miktarda para kazanıp parasını biriktiren ve yılsonunda zekâtını verenler bakımından yıllanma şartının aranıp aranmaması arasında pek bir fark yoktur. Zira bu durumda zekât malında daralma yaşanmayacağı, zekât verenler arasında eşitsizlik olmayacağı gibi, zekât alacaklıları aleyhine bir durum da meydana gelmez. Fakat yıl içinde büyük meblağlarda servet kazanıp yılsonunu beklemeden servetini yatırıma dönüştürenler açısından durum farklıdır. Çünkü yıl içinde büyük meblağlarda servet kazanıp yılsonunu beklemeden paralarını yatırıma dönüştürenler, zekâttan kısmen muaf olacakları veya zekât verme konusunda avantajlı hale gelecekleri gibi, zekât malında da daralma, zekât verenler arasında da eşitsizlik söz konusu olur. Bu nedenle yıl içinde bir nisap miktarı veya daha fazla para kazanıp yılsonunu beklemeden parasını yatırıma dönüştürenlerin paralarını harcamadan önce zekâtını vermelerinin gerekli olduğu, yıl içinde az veya çok miktarda para kazanıp parasını harcamayanlar ve yılsonunda zekâtını verenler bakımından peşinen zekâtını

vermelerinin gerekli olmadığı, söylenebilir. Zekât verenler bakımından da bu metot daha kolay ve daha sistematiktir.

KAYNAKÇA

- Accac**, Muhammed Hatib, *Usûlü'l-Hadis, Ulûmuhü ve Mustalahâtuhü*, Dımaşk: Dâru'l-Fikr, 1989.
- Aktan**, Hamza, Ahmet Tabakoğlu'nun, "Nisâb, Para ve Gelir Dağılımı" adlı tebliğine ait müzakeresi, *Zekât Nisâbı ve Fitre Miktarının Çağdaş Parasal Değeri* (Sempozyum tebliğ ve müzakereleri), Bursa: Kurav Yayınları, 2007.
- Dârekutnî**, Ali b. Ömer (385/868), *Sünenü Dârekutnî*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1996.
- Dumlu**, Emrullah, *Ticaret Mallarının Zekâtı*, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2012.
- Ebû Dâvûd**, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî (275/888), *Sünenü Ebî Dâvûd*, Beyrut: Dâru'l-Cinân, 1988.
- Ebû Ubeyd**, Kasım b. Sellam (224/839), *Kitâbü'l-Emvâl*, (thk, tlk, Ebû Enes Seyyid b. Receb), Riyad: Dâru'l-Fâdile, 2007.
- Güman**, Osman, "Zekât Nisabına Dair Çağdaş Yaklaşımlar", *Uluslararası İslâm Ekonomisi ve Finansı Araştırmaları Dergisi*, Kasım, 2018, Cilt: 4, Sayı: 3.
- Heysemî**, Nuruddin Ali b. Ebî Bekir (807/1405), *Mecmaü'z-Zevâid ve Menbaü'l-Fevâid*, Beyrut: Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, ts.
- Itr**, Nuruddin, *Menhecü'n-Nakdi fi Ulûmi'l-Hadis*, Dımaşk: Dâru'l-Fikr, 1992.
- İbn Ebî Şeybe**, Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed b. İbrahim (235/850), el-Musannef, Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 2004.
- İbn Kayyim**, Şemsuddin Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekir el-Cevzî (751/1350), *A'lâmü'l-Muvakkîn an Rabbi'l-Âlemîn*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997.
- İbn Kudâme**, Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Muhammed el-Makdesî (630/1233), *el-Muğni ala Muhtasari'l-Hırakî*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004.
- İbn Mâce**, Ebu Abdillâh Muhammed b. Yezid, el-Kazvinî (275/888), *Sünen-ü İbn Mâce*, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1996.
- İbn Rüşd**, Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Rüşd el-Kurtubî (595/1199), *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, 1996.
- Karadâvî**, Yusuf, *Fıkhu'z-Zekât*, Beyrut: Müessesetü'r –Risâle, 1991.
- Karaman**, *İslâm Hukuk Tarihi*, İstanbul: İz Yayıncılık, 1999.

- Kettanî**, Muhammed Abdülhay, *Hız. Peygamber'in Yönetimi/et-Terâtî bu'l-İdârî*, (trc. Ahmet Özel), İstanbul: İz Yayıncılık 2012.
- Mâverdi**, Ebû Hasan Ali b. Muhammed b. Habib (450/1058), *el-Hâvi'l-Kebîr, fi Fıkhi'l-Mezhebi'l-İmami 'ş-Sâfi*, *Şerhu Muhteseri'l-Muzenî*, (thk. tlk. eş-Şeyh Muhammed Muavved, eş-Şeyh Adil Ahmed), Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.
- Merğînânî**, Burhânuddîn Ebû Hasan Ali b. Muhammed b. Ebî Bekir el-Ferğânî (592/1196), *el-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l-Mübtedi*, Beyrut: ts.
- Nevevî**, Ebû Zekeriya Muhyuddin b. Şeref (676/1277), *el-Mecmu*, Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 2001.
- San'ânî**, Ebû Bekir Abdurrazzâk b. Hammâm (211/827), *el-Musannef*, Beyrut: 1972.
- Şâtîbî**, Ebû İshak İbrahim b. Mûsâ (790/1388), *el-Muvâfakât fi Usûli 'ş-Şeria*, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1997.
- Tan**, Zeki, *Kur'an'a Göre Toplumun Yapılandırmasında İlim ve Âlimin Rolü*, İstanbul: ARK 2010.
- Uludağ**, Süleyman, *İslam'da Emir ve Yasakların Hikmeti*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı 2006.
- Yavuz**, Yunus Vehbi, *İslâm'da Zekât Müessesesi*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1983.
- Yemenî**, Ebu'l-Hüseyn Yahya b. Ebi'l-Hayr b. Salim el-İmrani, *el-Beyan fi Mezhebi'l-İmam eş-Şâfi*, Cidde: Dâru'l-Minhâc, ts.
- Yıldırım**, Mehmet, Erdoğan'ın "Zekât Nisabının Amacı Dikkate Alınarak Günümüz Hayat Standartlarına Göre Yeniden Belirlenmesi" adlı tebliğine ait müzakeresi, *Zekât Nisâbı ve Fitre Miktarının Çağdaş Parasal Değeri*, Bursa: Kurav Yayınları, 2007.
- Zerikî**, Ebû Gays Muhammed Hayrüddin, b. Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Faris (1396/1976), *el-A'lâm*, Beyrut: Dâru'l-İlmi lil Melâyîn, 2002.
- Zerkâ**, Mustafa, *el-Medhalü'l-Fıkhiyyü'l-Âmm*, Dımaşk: Dâru'l-Kalem, 1998.
- Zeylaî**, Cemâlüddin Ebû Muhammed Abdullah b. Yunus (762/1361), *Nasbu'r-Râye Tahrîcü Ehâdîsi'l-Hidâye*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2002.
- Zuhaylî**, Vehbe (1436/2015), *Usûlü'l-Fıkhi'l-İslâmî*, Beyrut: Dâru'l-Fikri'l-Muasır, 1986),
- Zuhaylî**, Vehbe, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletühü*, Dımaşk: Dâru'l-Fikr, 1989.